Dr. Széplaki György

Lakodalmi vígasság szakrális elemekkel
(A *Göre Martsa lakodalma* humorforrásai)

A címadásban több állítás rejlik:
a/ Az első, ami a lakodalom szó hallatán mindnyájunkban felmerül: az esküvő, a lakodalom a kötelező vígasság ideje, különleges alkalma.
b/ Ehhez az örömteli, ünnepi alkalomhoz kötődő szertartásoknak, szokásoknak hagyományos velejárói a szakrális elemek.
c/ Ez a vígasság jól megfér, sőt szervesen összetartozik a szakrálissal, mert a Göre levelek e különleges darabjának vizsgálata, humorforrásainak feltárása nem is lehetséges más módon.

A házasságkötés alkalma az emberiség egészének közös kultúrkincsében különleges helyet foglal el, amelyhez szokások, szertartások egész sora fűződik. A magyar népi hagyománynak is egyik leggazdagabb területe ez. Tudós elmék már a 18. századtól felfedezték a jelentőségét, és gyűjteni is kezdték páratlan mennyiségű, gazdagságú kincsestárát. A szóbeli hagyományban őrzött, majd kéziratokban, később nyomtatásban is megjelent ún. vőfélyversek, mint afféle népköltészeti alkotások a 19. század közepén bekerültek az Erdélyi János által szerkesztett népdalgyűjteménybe is " vőfélköszöntések" címmel. Már a vőfély első megszólalásában is a Bibliára hivatkozik:

A szent házasságot az isten szerzette ,
Mert még az Ádámot mikor teremtette ,
Éva szépanyánkat olly társává tette ,
Ki egész éltében hív legyen mellette.

Maga volt a vőfél az egek királya ,
A mint ezt Mózesnek szent históriája
Bőven előadja , bár kiki vizsgálja ,
Ezt minden értelem bámulva csudálja.

E szent rendelése az egek urának ,
Tetszett Ádám atyánk sok maradékának ;
Mint patriarkháknak , evangyelistáknak ;
Páratlan életet kevesen tartának. [1]

Gárdonyi a Göre-levelek sorában a *Göre Martsa lakodalma* című történetnek három levelet szentelt. Az első *Levél az paraditsonyi törvényrül* címet viseli. Már a cím is jelzi, leírásában a lakodalom, a házasság témában annak szakrális eredetéhez nyúl vissza. **Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket (1Móz 1. 27)**

De ne szaladjunk előre, mert a cím után a Göre levelek egy szokásosnak mondható története következik. Bíró uram és két társa községi szemle közben rendellenességet talál: Göréék garádja (kerítése) ki van törve, ott valaki bejár, sőt már utat is taposott. Az este lesben ülő atyafiak megfogják a "tolvajt", a csizmadiát, aki Göre Martsához járt udvarolni szorgalmasan. Bíró uramnak ez ellen nincs kifogása, jöhet ezután az ajtó felől is, az esküvő is hadd legyen meg mihamarabb. Ez az anekdotikus, novellaformára illő kezdés vezeti be a

[1] https://archive.org/stream/npdaloksmond00erd/npdaloksmond00erd_djvu.txt (Itt pedig fakszimile formában is olvasható: http://mek.oszk.hu/09600/09653/09653.pdf)

hosszabb történet elbeszélését, Martsa lakodalmának leírását. Az esküvői, lakodalmi előkészületek már a szokásos keretben történnek:

"Mingyán elő is szólitottam vőféjnek Badár Gyurkát, kisvőféjnek mög Sinkó Pistát, oszt magam mögirtam az hivogató szózatot, a ki maguknak is szól, ide ragasztottam a levelem mellé.

Hívogató szózat

Békesség ez háznak, mindön lakójának
Követei vagyunk mink egy virágszálnak
Göre Gábor biró ur hajadonnyának,
Nemkülönben Tsupor Pál tsizmagyiának.
Mert mög vagyon irva az szent biblijába,
Hogy az férfi embör nem élhet magába.
Ádámnak is mögvót a maga Évája
S kinek-kinek mögvan a zódalbordája.
Tsupor Pál mestör is eztet mögértötte
Választása Göre Martsát érdekölte
Göre Martsa szivét szivéhön kötötte
Hogy mögházasodik ezt kijelentötte."

Ahogy a Szentírásban is megtalálható: **Azután ezt mondta az Úristen: Nem jó az embernek egyedül lenni, alkotok hozzá illő segítőtársat (1Móz 2. 18)**
Az emberből kivett oldalbordát asszonnyá formálta az Úristen és odavitte az emberhez. (1Móz 2. 22)

A második levél *A mönnyegzőre való készülődésök* címmel a báróné meghívásáról szól. Göre így vezeti be a maga hívogatóját:

*"nagy öröm ért éngöm, mert valaminthogy **Ádám is az paraditsonyba** nem élhetött ögyedül, hát Tsupor Pál tsizmadia mestör ur is möggondóta a maga állapottyát, oszt magához illőt választott, még pedig a zén házambul."*

A két rövidebb levél hasonló humorelemeket tartalmaz, mint a Göre-levelek általában. A benne szereplők cselekedeteinek leírása így jellemezhető: emberi esendőségek, gyarlóságok, amelyek a humor vagy éppen a megbocsátó – elnéző „tiszta komikum" hangján szólalnak meg.[2] Nagy szerepe van a félreértéseknek, az értékrendbeli különbségeknek. Itt is jelen van az olvasóra gyakorolt hatások között a beszélők mondatszerkesztésének, a levél helyesírásának humora, amely Görét és világát jellemzi, és ez fakaszt vidámságot. Ám a Göre szövegek és cselekedetek megszokott komikuma nem hozna újat a lakodalmas történetben sem, ha ott nem volnának a már jelzett szakrális elemek. A bibliai törvény, az isteni parancsolat emlegetése két irányból "nemesíti" meg az események leírását.
Egyrészt ott van a házasságról szóló parancs **szentsége**, s ennek felemlítése a fenkölt, az emelkedett, a nem köznapi magaslatba emeli a bumfordi megszólaló mondandóját. Másrészt ebben az *ellentétben,* mármint a fenséges és a köznapi, sőt a tisztán komikus együttes jelenlétében a komikum erősödik fel. (Tegyünk egy gondolatkísérletet! Ha a bárónét nem Göre, hanem egy tanultabb ember hívná a lánya esküvőjére, hogyan játszódna le ez a jelenet? A fennkölt, bibliai utalások ugyanúgy szerepelhetnének a meghívásban, de nem a helyzet komikumát, hanem éppen a komolyságát erősítenék.)

Jelenetről beszéltünk, és nem véletlenül. A *Göre Martsa lakodalma* levelei jelenetek sorából állnak. Mondhatnánk dramatizált formában mondja el az eseményeket. Sőt olyan

[2] Druzsin Ferenc: „Egy pohár bor a hazáért meg nem árt" Lapok a nevető reformkorból, Napkut, 2001/1.

mennyiségű megszólalás szerepel a levelekben, hogy a színpadra állításához alig kellene igazítani a szövegen. Persze ez a téma természetéből is fakad. Az esküvő, a lakodalom megjelenítése alig képzelhető el az elhangzó mondások, versek, rigmusok nélkül. Nem véletlenül mondják manapság is: az esküvő egészét megrendezik. Ki, mikor, hol áll? Mit mond, mit cselekszik? A többiek pedig így és így... akkor jön be, akkor hozzák be...stb.

A harmadik, a leghosszabb levél még jobban megfelel a drámaiság követelményének. Kezdősoraiban konfliktus, az eseményeket zavaró tényező, illetve személy jelentkezik: Dabótzi Jóskát, Martsa korábbi kedvesét hazaengedték a kaszárnyából. Göre a maga módján oldja meg a konfliktust, az esküvő idejére Jóskát a biztonság kedvéért tömlöcbe záratja.

Az eseménynek tanúja, résztvevője az egész falu. A főbb szereplők név szerint is megemlíttetnek, ők majd ott lesznek a megszólalók sorában is. A köznapian komikus és a szakrális keveredik Göre mondásában:

"*Hogy aztán igy átalvergődtünk az szent szörtartáson, mögindultunk nagy zöngezungával hazafelé."* Sőt a templomban is volt egy komikus momentum: a vőlegény bepálinkázott kissé, és mindenre igen mondott, még arra is, hogy kényszerítette-e valaki a házasságra.

A lakodalmas menetet már a násznép kurjongatásaival, csujogatóival írja le. Ugyanígy a vendégség kezdetét jelzi a vőfély verse: *"Előáll akkor Badár Gyurka oszt aszondi:*

Uraim, a zasztal mög vagyon teritve.
Kés kanál mög vella el vagyon készitve."

És folytatja, mint szokásos. Itt kell megjegyeznünk, hogy a lakodalmas szokások gazdag versanyagában ennek számos változata van, Gárdonyié nyilván egyedi, avatott költőre vall, mégha igyekszik is az egyszerű parasztember módján megszólaltatni szereplőit. A nagy hangulat hatása alatt Göre még a tömlöcben "dörömböző" Dabótzi Jóskát is kiengedi. Az ebéden oly szép számmal vannak együtt, hogy Göre így fohászkodik:

" Istenöm mondok, itt van a falu szine lyava, de bártsak mindönnap igy löhetne, hogy egy asztalnál vigadna úr, paraszt, apraja, nagygya." És a vendégsereget is "*gyüleközetnek*"mondja.

Az ételek felszolgálása szintén verses bevezetőkkel történik. Egyet-egyet még megemlítek a szakralitás témakörében is. A különféle ételek asztalra feladása is gazdag hagyományt követ mind a mai napig. Visszatérő elemeiben az élcek, az időnként személyre szóló tréfák jelennek meg, ösztönzői az általános jókedvnek, kifejezői a vidám hangulatnak. Nem témám, csak mellékesen jegyzem meg, a 21. században ennek valóságos reneszánsza van, nemcsak a saját kézírásos, vagy átöröklött nyomtatott anyag áll a mai vőfélyek rendelkezésére, hanem az internet[3] is olyan bőséges anyagot tartalmaz, hogy Magyarországon egyidőben lehetne "hegyen-völgyön lakodalmat " rendezni. De ha már szóba hoztam, a saját hevenyészett tájékozódásom is bizonyítja, Gárdonyi a *Göre Martsa lakodalma* versezeteivel gazdagította az említett vőfélyvers irodalmat. Itt persze sem szerzőségről, sem plágiumról nincs szó, afféle népköltészetnek tekintik.

A **marhahúsra** így szól Göre Martsa vőfélye:

Hogy éhön ne hajjunk ezön a szent napon
Egy riska tehénnel birkóztam én nagyon
Ihol van a husa tormával mártással
Jobb ez mint a héring az vörös hagymával

[3] http://pancelgranatos.uw.hu/vofely.htm; RETKES TAMÁS BLOGJA: NAGY VŐFÉLYKÖNYV 766 darab rigmus lelőhelyekkel! Van, ami megegyezik a *Göre Martsa lakodalma* rigmusával, de más forrást jelöl meg!

Ábrahám is ijet övött ám Sárával
Azért élt sokáig a hütös társával.

A Szentírás írja Ábrahámról és Sáráról: **Ábrahám arcra borult, de nevetett, és azt mondta magában: Száz esztendős embernek lehet-e gyermeke? Vagy Sára kilencven éves létére szülhet-e? (1Móz 17.17) Ábrahám száz esztendős volt, amikor fia, Izsák megszületett. (1Móz 21.5)** A humor forrása itt az ellenőrizhetetlen nagyotmondás, ezt tovább erősíti a bibliai szereplők felemlítése. Szintén a nagyotmondásra példa, amit a **káposztára** mondott *Badár Gyurka:*

"Ihol az magyarok hirös eledele
Rizskása a zajja, kóbász a teteje.
Aki ebből egyször jól békanalozott
Zsákhordó rátzbul is fődhön vághat hatot
Aki a tányérát kétször is tetézi
Magát az hetedik mönyországba érzi" – vegyesen, történeti és szakrális elemekkel. S mintha az egyre vidámabb hangulat hozná, a plébános úr szózatjában már így keveredik a szakrális szóhasználat köznapi komikus helyzettel:

"A káposzta végin fölkelt az pelébános ur és ojan szép éltetést pöndöritett, hogy husvéti perédikátziónak is beillött vóna. Még aki övött is, egyik kezével övött a másikkal sirt. Még magam is könyveztem belé. Oszt hogy elvégeződött a beszéd, nézöm a vejemet hogy visszaköszönti-e, de a tsak a balyuszát huzogatta oszt tsak peslogott ugy a szüvire szállott az beszéd." – s folytatódik Göre szavával: "*hát magam állottam föl oszt igy viszonoztam a szózatot: Tisztőtt vendégség! Én felelök a filyam mög a lányom helyött, mivelhogy ügön a szivükre harmatozott a mi lelki atyánk, de különben is az a természete az boldogságnak, hogy aki boldog mög van butulva, hátpedig ezök hálaistennek ügön boldogok, mejhöz hasolló lyókat kivánok a tisztös vendégöknek, a szép nyoszorú angyaloknak, násznagy uramnak, e vidám gyüleközetnek, mind közönségösen Éjjönek."*

Ide illik Durbints ságor köszöntője is:

"Hát éltetöm én a zörömapát mög a zörömanyát, engeggyön a zúr Isten sok ilyen szép napot a biró ságornak mög biróné asszonyomnak ö. m. a f. mind közönségösen."

A köleskása rigmusában meg így szól a vőfély:

"Fáintos étel ez, akárki möglássa
Álgya mög az Isten aki kitanálta"

A továbbiakban a bort **Noé találmányának** nevezik: *"oszt ott iszogattuk az Noé tanálmányát",* de többször is előfordul szakrális szóhasználat: "*Jézus Mária, mondok, még gyász esik a házamba,"* vagy amikor a kiengedett Dabótzi Jóska egy kutyát dob be a vendégsereg közé így szól Göre:

"Tyű a kirelájzumát (**Kyrie eleison**) *mondok, ki löhetött az a gazembör?"* és kintről meg ilyen "táncszót" hallani:

Isten hozott kezemre,
Mögforgatlak kedvemre!

A hangulat tetőfokán pedig a tisztán komikus helyzetek, események, emberi tulajdonságok jellemzésére már mókás, humoros elemmé válik a szakrális:

"Hát Badár Gyurka vetött is ojan figurát, hogy majd kitörött a lába. Sinkó Pista tsak ojan apritósan tántzót, mivelhogy ***neki rövid két lábat szabott a Zegek Ura****. A pap szakátsnéja is ott ült mán szérül az padon, izzatt mint a kövér lud a nyárson, hát mondok Durbints ságornak, nem forgatná-e mög kend?* ***Forgassa a zistennyila*** *feleli a ságor, ekkora masinát."*

Szintén hagyományos elemeket tartalmaz a búcsúzások sora, és itt természetesebb a komolyság, a szakrális jelenléte:

Kátsa, ájjon mög az hegedüd zöngése.
A sarkantyuknak is szünnyék mög pöngése
Mert butsuzásomnak most lészön kezdése
Lögyünk csöndességben mig lészön végzése.
A zegész világon akik sokan vagyunk
Születésünk** után van két **jelös napunk
*Virágzó éltünkben egyik **házasságunk**,*
*A második pedig lészön az **halálunk**.*
Elsőbb is tehozzád nyujtom én szavamat
Kedves édös apám én butsuzásomat,
*Mert **te Isten után viselted gondomat***
S mostan is sajnálom tőled válásomat.
Kedves édös apám, a ki fölneveltél,
Miattam gyakorta tudom hogy szenvettél
Kiskoromtul fogva kedveltél, szerettél,
Jóra tanitottál, a rosztul őriztél.
***Isten mögfizesse mindön jóságodat**,*
*Ezért a **zegekben** aggya lyutalmadat,*
Szöröntsésen napod sokszor fölvirraggyon
Életödnek vége messzire maraggyon.

Itt a keresztség és házasság szentsége jelenik meg, de összevethetjük a kapcsolódó bibliai részekkel is:

Aki jó feleséget talált, kincset talált és elnyerte az úr jóakaratát. (Péld 18.22) A földi élet Isten áldása alatt van a jó házasságban.

Ezért a férfi elhagyja apját és anyját, ragaszkodik a feleségéhez, és lesznek egy testté. (1Móz 2.24) vagy **Néped az én népem, és Istened az én Istenem. (Ruth 1.16)**

De nem volna Göre, ha nem így folytatná bő humorral jellemezve önmagát:

"No alig birtam tartani az méltóságomat, majdhogy el nem bődültem mint az borjú.
Szöröntse, hogy Badár Gyurka mán a zannyukomhon is fordult, oszt így szavalt:

Kedves édös anyám mán hozzád fordulok
Hogy uj szállásomra tűled elindulok..."

Göre utolsó mondatával így rekeszti be a levelet: "*No ijen ügön szép vót."* Értsük jól, igen szép volt mind az egész együtt. Vígságával és komolyságával, fennséges és nevetséges voltával, sírásával és kirobbanó nótás, táncos jókedvével együtt. Az alkalom így kínálta, a szokások így rendelték, csak így élhető meg a teljes mélységében. Így nagyon emberi: két fiatal egymásra találása, majd közös életének kezdete az őket felnevelők és az életük részévé lett közösség jelenlétében, ahol természetes módon keveredik a szent és a profán, a komolyság és a vidámság.

Gárdonyi e remekében egyszerre követte a Göre-levelek hagyományát a humorban, és adta számtalan jelét a maga szakrális értékrendjének is. Még e rövid, mindenképpen vázlatos vizsgálat is igazolhatja, mennyi feltárható területe van még Gárdonyi csodálatos írásművészetének.